

INGEZONDEN.

Hamburg-Eppendorf, October 1900.

Geachte Redactie!

Bij mijn vertrek naar hier werd ik van verschillende zijden uitgenoodigd omtrent de hier gehouden cursussen bij mijn terugkeer iets naders te berichten. Daar de kennismaking met een en ander bij mij echter den indruk vestigde, dat deze in ruimer kring aandacht verdienen, geef ik er de voorkeur aan, U een kort overzicht daarvan voor Uwe lezers aan te bieden, waardoor ik dan tevens ontslagen word van de verplichting eenige, uit den aard der zaak nagenoeg gelijklopende brieven te schrijven.

Voor degene, die in Hamburg geheel onbekend zijn, wil ik allereerst vermelden, dat hier, afgezien van een aantal kleinere hospitalen, twee reusachtige gemeentelijke ziekenhuizen bestaan n.l. het oude ziekenhuis in de stad en het nieuwe in het voorstadsje Eppendorf, die beide door velen worden beschouwd als model-inrichtingen resp. van het corridor- en het paviljoen-systeem. Zooals bij een stad van 600.000 inwoners te verwachten is, herbergen deze een zeer overvloedig materiaal van 1500 patiënten elk, welk aantal in tijden van epidemie (zooals de cholera-epidemie in 1892) tot een totaal van 3600 kan worden uitgebreid.

In eerstgenoemd, onder directie van Prof. LENHARTZ (vroeger hoogleeraar te Leipzig) staand ziekenhuis, wordt slechts één der talrijke cursussen gegeven, te weten die van den syphilidoloog ENGEL-REIMERS, die ons twee avonden per week groote serieën gevallen van lues, ulcus molle, enz. vertoonde, waarvan Hamburg als havenstad steeds een zeer aanzienlijke voorraad herbergt.

Bijna alle andere cursussen worden in Eppendorf gegeven, welks ziekenhuis, 15 jaar geleden onder leiding van CURSCHMANN gebouwd, een nadere kennismaking op zich zelf reeds uitermate waard is. Zonder nu te dezer plaatse in een nadere beschrijving daarvan te willen treden, vermeld ik hier slechts, dat het in niet minder dan zestig afzonderlijke paviljoens een ziekenmateriaal bevat, zóó talrijk en zóó veelzijdig, dat de hoofden der verschillende klinieken 1) daaruit slechts een keuze hebben te doen om hun internationaal auditorium 2) gedurende de drie weken, welke iedere cursus duurt, te boeien.

Om niet te uitvoerig te worden, laat ik hier een kort overzicht volgen van de voornaamste daarvan, welk overzicht echter geenszins op volledigheid aanspraak kan maken:

1°. Prof. RUMPF, eertijds hoogleeraar te Marburg, thans als opvolger van

1) Aan het ziekenhuis zijn verbonden: 1 directeur-geneesheer, 2 chirurg. en 4 interne Oberärzte, 1 prosector, 2 Secundärärzte, 20 assistenten, 2 offic. van gezondheid, tezamen dus 32 medici.

2) De ongeveer 50 deelnemers waren herkomstig uit Duitschland, Frankrijk Oostenrijk, Noord-Amerika, Zweden en Noorwegen.

CURSCHEMANN, directeur der inrichting, besprak, steeds door demonstratie van een aantal patienten toegelicht, achtereenvolgens: leukaemie en pseudo-leukaemie (demonstr. bloedpraeparaten); typhus (VIDAL-reactie); lepra (demon. lepra-bac.); beri-beri; alcoholneuritis; morbus Addisonii; levercirrhose, enz.

Dezelfde hield drie middagen achtereenvolgens voordrachten over: therapie van hartlijden, diabetes, vetzucht, jicht, enz.

2°. Dr. KÜMMELL, chirurg en gynaecoloog der inrichting, verrichtte, na een inleidende bespreking van narcose en aseptis, verschillende kleinere operaties met lokaal-anaesthesie, besprak een serie fracturen met RÖNTGEN-grammen van elk geval (aan één der operatiekamers is n.l. een kleine camera obscura verbonden, waar de photographische RÖNTGEN-plaat van nagenoeg ieder ter sprake komend geval werd vertoond). Een volgende maal kwamen gewrichtsaandoeningen ter sprake o. a. die bij tabes en de „Hamburger knie”, een hier veelvuldig voorkomende arthritis sicca; daarna o. a. osteomyelitis, tuberculose van beenderen en gewrichten, waarbij BIER'S stuwingsbehandeling dikwijls boven jodoforminjecties werd verkozen, terwijl een aantal gynaecologische en chirurgische operaties werden verricht.

3°. KÜMMELL'S eerste assistent Dr. RINGEL (kortelings uit Zuid-Afrika teruggekeerd, waar hij deel uitmaakte van het Duitse *Rode Kruis*) besprak meer bijzonder de „Unfallkrankungen”, waarbij o. a. de traumatische chirurgische tuberculose en de „ziekte van KÜMMELL” werden besproken en door een reeks patienten toegelicht. Daarbij werd opgemerkt, dat KÜMMELL zelf, die deze ziekte aanvankelijk als „rareficerende Ostitis” had opgevat, daarin allens meer een atypische wervelfractuur was gaan zien.

4°. De kinderarts Dr. SCHÜTZ besprak en vertoonde achtereenvolgens het bijzondere verloop bij kinderen van typhus, tuberculose en zenuwziekte, en stond uitvoerig stil bij de voeding der zuigelingen (BACKHAUS, GAERTNER, BIEDERT, enz), terwijl bij de visite verschillende curiosa, als bijv. akromegalie bij kinderen, werden voorgesteld.

5°. Dr. FRAENKEL, de bekende patholoog-anatoom der inrichting, gaf een reeks demonstraties, waarvan ik er slechts één heb bijgewoond 1), die aan de bespreking van cholelithiasis en carcinoom van de galblaas was gewijd.

6°. Voorts hield UNNA in het Israëlitisch Ziekenhuis voordrachten over eczeem, lupus, lues congenita, enz.

Eindelijk hadden zij, die het wenschten, gelegenheid zich bij Dr. NONNE, DEUTSCHMANN, THOST en Prof. WOLLENBERG resp. op neurologie, ophthalmologie, laryngologie en psychiatrie toe te leggen. Van laatstgenoemde, vroeger hoogleeraar te Halle, thans directeur van het krankzinnigengesticht alhier, woonde ik slechts één voordracht bij, die aan epilepsie gewijd was. Terloops merk ik hierbij op, dat Hamburg, zooals de meeste groote Duitse steden, een aanzienlijk deel zijner armlastige dementen in een naburige kolonie in gezinnen doet verplegen. Indertijd, toen ik de (sedert opgeheven) betrekking van 2den geneesheer aan het Rotterdamsche gesticht vervulde, heb ik mij te Berlijn en te Bremen van de voordeelen van deze ten onzent te weinig toe-

---

1) Men is namelijk, wil men niet iederen werkdag van 8 uur 'smorgens tot 8 uur 'savonds en iederen Zondag van 9—1 bezet zijn, genoodzaakt een keuze te doen.

gepaste verplegingswijze boven gestichtsverpleging voor deze groep van lijdens herhaaldelijk kunnen overtuigen, die ook hier uitstekend voldoet.

Ten slotte nog een enkel woord over hetgeen op het gebied der hygiëne geboden werd. De cholera-epidemie heeft destijds te Hamburg den stoot gegeven aan de oprichting van een, thans onder leiding van Prof. DUNBAR staand hygiënisch Instituut.

Onder diens leiding nu werden successievelijk bezichtigd: 1°. de gemeentelijke waterleiding en inrichtingen der stadsreiniging; 2°. de rioleeringswerken; 3°. het crematorium te Ohlsdorff; 4°. het abattoir met daaraan verbonden margarine-fabriek en laboratorium voor vleeschkeuring; 5°. de Bavaria-brouwerij en Elbe-broodfabriek; 6°. het havenziekenhuis met de inrichting voor transport van zieken te land en te water; 7°. de gasfabriek; 8°. de volksbadinrichting te Eimsbüttel; benevens de gemeentelijke electriciteitswerken.

Iedere bezichtiging werd voorafgegaan door een met lichtbeelden verduidelijkte bespreking der te bezoeken inrichtingen.

Ik zou te veel van Uwe plaatsruimte vergen, als ik omtrent al deze voor het meerendeel hoogst belangrijke excursiën in nadere bijzonderheden trad en wil mij nog slechts veroorloven er aan toe te voegen, dat zij voor het meerendeel der ongeveer 40 deelnemers werden afgewisseld met op eigen gelegenheid ondernomen tochten naar Lübeck, Sachsenwald en het nabij gelegen Helgoland.

L. VAN 'T HOFF.

L. S.

Te Heidelberg heeft zich een commissie gevormd van leerlingen, vrienden en vereerders van WILLIE KÜHNE, in leven hoogleeraar in de physiologie te Amsterdam en te Heidelberg, met het doel om diens medaillon-beeltenis als een blijvend en waardig aandenken aan zijnen voortreffelijken arbeid op het gebied der physiologie in de college-kamer van het physiologisch laboratorium te Heidelberg te plaatsen.

Tot het ontvangen van bijdragen voor dit doel — liefst in den vorm van een postwissel — stelt zich gaarne beschikbaar

Amsterdam, October 1900.

B. J. STOKVIS,
Sarphatistraat 26.

BERICHTEN

BUITENLAND.

GLASGOW. — **De pest.** Er zijn in de vorige week twee van de opgenomen patiënten gestorven, waaronder één kindje van twee weken, welks moeder ook aan pest was overleden. In behandeling zijn nog drie-en-twintig gevallen, waarvan twee twijfelachtige (*Lancet*).